

Krejčí, Pavel

Jihoslovanské jazyky na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity : tradice a současnost

In: *Ústav slavistiky : východiska a perspektivy*. Pospíšil, Ivo (editor); Paučová, Lenka (editor). Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2019, pp. 38-48

ISBN 978-80-210-9286-0; ISBN 978-80-210-9287-7 (online : pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/141268>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Jihoslovanské jazyky na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Tradice a současnost

Pavel Krejčí

V úvodu k přehledu studia jihoslovanských jazyků a odborného bádání o nich na FF MU nebude jistě od věci, provedeme-li stručný faktografický úvod do oblasti, v níž se těmito jazyky hovoří. Teritorium osídlené jižními Slovany je v rámci slovanského světa nejpočetnější co do množství států i oficiálních (úředních) jazyků, třebaže svou rozlohou i počtem slovanských mluvčích je v porovnání s východoslovanským a západoslovanským prostorem nejmenší (rozloha cca 356 tis. km² je srovnatelná s rozlohou Spolkové republiky Německo, přibližně 27 mil. jeho slovanských obyvatel představuje jednu třetinu obyvatel Německa). Od svých severoslovanských sousedů je navíc odděleno rumunsko-maďarsko-rakouskou „hrází“. Na prostoru jihovýchodní Evropy se dnes nachází sedm slovanských států (seřazených v našem výčtu podle velikosti), jejichž obyvatelé hovoří oficiálně sedmi jihoslovanskými jazyky: Bulharsko (110,9 tis. km², 7 mil. obyv., hl. m. Sofija – č. Sofie; úř. jazyk bulharština), Srbsko (77,5 tis. km², 7 mil. obyv., hl. m. Beograd – č. Bělehrad; úř. jazyk srbština), Chorvatsko (56,5 tis. km², 4,5 mil. obyv., hl. m. Zagreb – č. Záhřeb; úř. jazyk chorvatština), Bosna a Hercegovina (51,1 tis. km², 4 mil. obyv., hl. m. Sarajevo; úř. jazyky bosenština, srbština, chorvatština), Makedonie (od r. 2019 Severní Makedonie, 25,7 tis. km², 2,2 mil. obyv., hl. m. Skopje; úř. jazyk makedonština), Slovinsko (20,2 tis. km², 2 mil. obyv., hl. m. Ljubljana – č. Lublaň; úř. jazyk slovinština) a Černá Hora (13,8 tis. km², 0,7 mil. obyv., hl. m. Podgorica; úř. jazyky černohorština, srbština, bosenština, chorvatština).

Ještě v první polovině roku 1991 se přitom na jihovýchodě Evropy nacházely pouze dva slovanské státní útvary: větší Jugoslávie a menší Bulharsko. Tomu odpovídala i struktura studijních filologických oborů, které bylo možno v poslední dekádě 20. století na MU studovat – zájemci si ještě ve starých společensko-politických podmínkách roku 1989 mohli zapsat Bulharský jazyk a literaturu, v roce 1991 pak Jugoslavistiku. Jádrem Jugoslavistiky bylo studium srbochorvatského jazyka a srbské, chorvatské a slovinské literatury. V omezeném rozsahu se studenti seznamovali též se základy slovinského a makedonského jazyka a s makedonskou literaturou. Tyto obory zajišťoval do roku 1995 Kabinet balkanistiky a hungaristiky při Ústavu dějin střední, jihovýchodní a východní Evropy FF MU. Zásadním územním a politickým změnám, k nimž došlo během první poloviny 90. let především v bývalé Jugoslávii, byla operativně přizpůsobena i studijní nabídka – otevřeny byly dva zbrusu nové filologické obory: Makedonský jazyk a literatura (1993) a Slovinský jazyk a literatura (1995 – ten se rozběhl už za nových administrativně-organizačních podmínek na nově ustavené slavistice). Po sjednocení všech pracovišť zabezpečujících studium rozličných slovanských jazyků a literatur do jednoho celku (1995), tj. po ustavení Ústavu slavistiky a jeho oddělení – Semináře jihoslovanských filologií a balkanistiky, se obory s výukou jihoslovanských jazyků staly výhradně doménou slavistického pracoviště. Po roce 1995 se Ústavu slavistiky podařilo akreditovat ještě další čtyři nové obory, čímž brněnská balkanistika a slavistika dokončila restrukturalizaci své programové nabídky v souladu s novým společensko-politickým uspořádáním na Balkánském poloostrově: v roce 1997 byli poprvé přijati ke studiu zájemci o Srbský jazyk a literaturu, od roku 1999 bylo možné studovat samostatně Chorvatský jazyk a li-

teraturu a naposledy v roce 2003 došlo k otevření prvního komplexního studijního oboru, který se věnuje celému areálu Balkánu – Balkanistiky. V roce 2016 byl poprvé otevřen obor Sdružená jihoslovanská studia, který propojil a zastřešil původní magisterské programy Slovenistiky, Kroatistiky, Serbistiky, Bulharistiky a Makedonistiky.

Z pohledu jednotlivých oborů je frekvence jejich nabídky od r. 1989 následující:

Bulharistika: 1989, 1994, 1996, 1999, 2002, 2004, 2006, 2009 a 2011–2017 (15 imatr. ročníků)

Slovenistika: 1995, 1999, 2000, 2003, 2005, 2007, 2008, 2010 a 2012–2017 (14 imatr. ročníků)

Kroatistika: 1999, 2002, 2004, 2006, 2008 a 2010–2017 (13 imatr. ročníků)

Serbistika: 1997, 2002, 2005, 2007, 2009 a 2011–2017 (12 imatr. ročníků)

Balkanistika: 2003, 2005, 2007, 2008 a 2010–2017 (12 imatr. ročníků)

Makedonistika: 1993, 1997, 2002, 2005, 2007, 2009 a 2014 (7 imatr. ročníků)

Sdružená jihoslovanská studia: 2016, 2017, 2018 (3 imatr. ročníky – pouze nmgr.)

Jugoslavistika: 1991 (1 imatr. ročník mgr., poté se už obor nerealizoval)

Výuka jazyků a lektori-rodilí mluvčí

Výuka cizích jazyků, jihoslovanské jazyky nevyjímaje, není možná bez účasti lektorů –rodilých mluvčích. Tím spíše to platí u jazyků, které nepatří mezi tzv. jazyky světové. Univerzitní pracoviště nemůže u příchozích studentů předpokládat být jen minimální úroveň znalosti příslušného jazyka, neboť nabídka cizích jazyků na gymnáziích – o specializovaných středních školách nemluvě – se pochopitelně omezuje pouze na angličtinu, němčinu, francouzštinu, popř. na jeden až dva další tzv. západní jazyky (ze slovanských jazyků se na některých školách nabízí ruština). Pokud tedy uchazeč o studium jihoslovanské filologie nemá znalosti příslušného jazyka získané na základě jiných okolností (příbuzenský vztah, dlouhodobý pobyt, vlastní zájem apod.), začíná se zvolený jazyk učit od samého počátku teprve na univerzitě. Tato skutečnost vyžaduje splnění dvou podmínek:

1. Chceme-li, aby stupeň osvojení cizího jazyka byl na akceptovatelné úrovni, tj. aby se student zvoleným jazykem plyně domluvil a aby dokázal hovořit na nejrůznější témata, a to i odborná, je zapotřebí věnovat jazykovému kurzu dostatečný počet výukových hodin. V období platnosti bakalářsko-magisterských programů studijních oborů (2002 až 2019) měli studenti bakalářského studia první čtyři semestry šest hodin praktického jazykového kurzu týdně, v pátém a šestém semestru čtyři hodiny. Ve čtyřech semestrech navazujícího magisterského studia byly dále zajištěny minimálně dvě hodiny jazykového kurzu týdně. Z našich zkušeností vyplývá, že takový model byl v daných podmínkách dostatečný.

2. Výuka cizího jazyka nebyla a nebude možná bez účasti rodilého mluvčího, který by se měl do výuky zapojit nejpozději od třetího semestru. Ideální stav však počítá s tím, že lektorát vede rodilý mluvčí od samého počátku (event. ve spolupráci s další osobou, s níž si hodiny jazykového kurzu rozdělí), přičemž takovýto zahraniční lektor ovládá více nebo méně i český jazyk a jeho odborná jazyková kompetence je samozřejmostí, takže je schopen se studenty bez potíží komunikovat i na metajazykové úrovni. Díky tomu může také vést i dvou- až čtyřsemestrální výběrový kurz příslušného jazyka určený pro posluchače jiných oborů, který bude v nových podmínkách od roku 2019 nabízen jako povinný čtyřsemestrální kurz zvoleného jihoslovanského jazyka pro studenty hlavního studijního plánu (maiuru) bakalářského programu Jihoslovanská a balkánská studia.²⁵

25 Od roku 2019, v souladu se zákonnou reformou univerzitních oborů a jejich přeměny na studijní programy, plánujeme jihoslovanské jazyky nabízet ve zcela nových studijních programech – Jihoslovanská a balkánská studia (v bakalářském

V letech 2011 až 2014 a zatím naposledy 2016 organizoval Seminář jihoslovanských filologií a balkanistiky pod vedením Eleny Krejčové k otázkám didaktiky jihoslovanských jazyků (a od 2012 i literatur) – bulharského, chorvatského, makedonského, slovinského a srbského – celkem pět úspěšných mezinárodních konferencí. Příspěvky, které na nich zazněly, byly postupně shromážděny do pěti publikačních výstupů, které k vydání připravili E. Krejčová a Pavel Krejčí: *Výuka jihoslovanských jazyků v dnešní Evropě* (2011), *Blok jihoslovanských studií* (Opera Slavica, č. 4, 2013), *Výuka jihoslovanských jazyků a literatur v dnešní Evropě* (2014 a 2015) a *Výuka jihoslovanských jazyků a literatur v dnešní Evropě III* (2016).

Bulharština

Bulharský jazyk je s Masarykovou univerzitou spjatý prakticky od samého počátku jejího založení – přesněji od podzimu roku 1921, kdy zahájil svou činnost Slovanský seminář. V době meziválečné byl předmětem zájmu především badatelů v oboru srovnávací slovanské jazykovědy, jako například Václava Vondráka nebo Bohuslava Havránka. Výuka bulharského jazyka v podobě diplomového i nediplomového oboru se v programu brněnské slavistiky objevila poprvé v roce 1951, což souviselo s rozštěpením slovanského semináře na tři jednotky a se zřízením Katedry slavistiky, od roku 1956 rozšířené a přejmenované na Katedru slovanské filologie a srovnávacího indoevropského jazykozpytu. Jazyková cvičení vedl a normativní mluvnici tehdy přednášel Josef Kabrda. Po jeho smrti v roce 1968 ho v přednáškách nahradil Radoslav Večerka, který přidal i přehled vývoje bulharského jazyka. Jazykový seminář vedl též Jaroslav Bauer. Lektorát před rokem 1990 kromě J. Kabrdu vedli i Ljubomir Georgiev, Ivan Dorovský, Vladimír Šaur, Iljuše Syrová (roz. Arkova), Ivana Srbková, Ana Terzievová-Matoušková a Ivan Raev. Až do roku 1995 zabezpečoval bulharistiku Kabinet balkanistiky a hungaristiky zřízený v roce 1966 při tehdejší Katedře dějin a etnografie střední, jihovýchodní a východní Evropy FF UJEP. V polovině 90. let se péče o výuku bulharského jazyka přesunula na nově zřízený Ústav slavistiky, přesněji do rámce jeho Semináře jihoslovanských filologií a balkanistiky.

Od konce 60. let až do roku 1994 se bulharistika nabízela jednou za pět let, před rokem 1990 jen v kombinaci s rusistikou nebo bohemistikou. Teprve po organizačním začlenění oboru do slavistického rámce se frekvence nabídky zvýšila, a to až do každoroční nabídky ve druhé dekádě nového století. Podle starého pětiletého magisterského programu mohli studovat ještě posluchači imatrikulačních ročníků 1996 a 1999. Nový, bakalářsko-magisterský program bulharského jazyka a literatury byl poprvé vypsán v roce 2002, poslední studenti byli do této podoby studia přijati v roce 2017; už od roku 2016 se však změnil obor navazujícího magisterského studia, kterým se pro všechny absolventy jednotlivých jihoslovanských filologií stala Sdružená jihoslovanská studia nahrazující staré národní filologie. V roce 2003 došlo k otevření nově akreditovaného bakalářského oboru balkanistika, jehož součástí byla i výuka bulharštiny (kterou si zájemci mohli zvolit z nabídky bulharštiny nebo makedonštiny). Balkanistika získala záhy i magisterský stupeň a v této podobě sloužila až do roku 2017, kdy byli přijati k jejímu studiu poslední zájemci.

Pokud jde o zabezpečení jazykové výuky v nových organizačních podmínkách, I. Raev v rámci svého úvazku přednášel i normativní mluvnici a další teoretické jazykovědné disciplíny, dialektologii a historický vývoj. Po jeho odchodu do důchodu uvedené předměty od roku 2001 postupně převzal Pavel Krejčí, který mnohé z nich v současnosti koncipuje v širším srovnávacím aspektu – především v komparaci s dalšími jihoslovanskými jazyky, popř. s češtinou

stupni) ve variantách maior (sdružené studium), specializace Bulharština, specializace Srbština, specializace Chorvatština a specializace Slovinština (specializace jsou jednooborové formy studia), resp. Slavistika, specializace Jihoslovanská a balkánská studia (v navazujícím magisterském stupni).

(dialektologii pak přednáší spolu s bohemistkou-dialektoložkou Libuší Čižmárovou z dialektologického oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR). Lektorát bulharštiny byl v 90. letech veden I. Raevem a v první dekádě nového století pak především Elenou Krejčovou a sporadicky (zejména v počátcích) i P. Krejčím. Výuka bulharštiny byla v uplynulých třech dekádách lektorsky zajištěna interním pracovníkem, který byl ovšem více než jen lektor. Po pětiletém přerušení tohoto stavu (2001 až 2006), kdy byli dva rodilí mluvčí (E. Krejčová a I. Raev) zaměstnáváni jen jako externisté (druhý jmenovaný především pro kurzy bulharštiny v rámci oboru Balkanistika), byla dřívější osvědčená praxe zavedena opět, neboť požadavkům na stále širší výuku bulharštiny by dlouhodobou trvalou nepřítomností rodilého mluvčího na pracovišti nebylo možné dostát. V současnosti s lektorátem kvůli rozsahu vypomáhají i posluchačky či absolventky doktorského studia (převážně bulharského původu), jejichž přínos a erudici dokládá mj. to, že ke kurzu bulharštiny pro neoborové studenty byla jako vůbec k prvnímu slavistickému oboru v historii vytvořena e-learningová podpora a elektronická učebnice (zasloužila se o to Zornica Cvetkova). Kromě již zmíněné Z. Cvetkovové se ve druhé dekádě nového století na výuce bulharského jazyka podílely též Margarita Rumenova, Cvetelina Šubová, Nela Martinková a nejnověji Michaela Ivanovová).

Bulharským jazykem se na badatelské úrovni v posledních třech dekádách zabývali R. Večerka a I. Raev (první v širším (paleo)slavistickém kontextu a především v diachronním aspektu – mj. monografie *Staroslověnština v kontextu slovanských jazyků*, 2006, nebo *Jazyky v komparaci 2. Charakteristiky současných slovanských jazyků v historickém kontextu*, 2009), z mladší generace brněnských lingvistů pak P. Krejčí a E. Krejčová. P. Krejčí zkoumá především frazeologii a idiomatiku (bulharskou v kontrastu s českou nebo srbskou a chorvatskou, mj. monografie *Bulharská a česká publicistická frazeologie ve vzájemném srovnání*, 2006) a předmětem jeho odborného zájmu je rovněž problematika vývoje a standardizace spisovných jazyků jihoslovanských a jazyková politika v jihoslovanském prostředí, tedy vč. prostoru bulharsko-makedonského (mj. příručka *Přehled vývoje jihoslovanských spisovných jazyků. Od 9. do počátku 19. století*, 2014). E. Krejčová svůj odborný zájem soustřeďuje na oblast metodologie výuky bulharštiny jako cizího jazyka (mj. její kapitoly v monografii *Quo vadis, philologia?*, 2017 – spolu s P. Krejčím – nebo *Příručka pro výuku bulharské stylistiky*, 2014), na otázky mezijazykových interferencí (bulharština – (srbština/chorvatština) – čeština – mj. monogr. *Slavjanskijat Vavilon. Za interferencijata meždu slavjanskite ezici*, 2016) a také na jazyk jakožto společenský fenomén (mj. monografie *The Power of Public Speech*, 2017 – spolu s Nadeždou Staljanovou). Neméně důležitou oblastí její odborné erudice je translátologická problematika a její praktická stránka – lexikografie (mj. *Kratāk tematičen rečnik na bālgarskija, češkija, polskija i ukrainskija ezik*, 2016 – spolu s N. Staljanovou a O. Sorokovou – nebo *Česko-bulharský specializovaný slovník právnícké, ekonomické a společensko-politické terminologie*, 2016). Příspěvkem E. Krejčové k paleoslavistickým bádáním spojeným mj. s bulharštinou je monografie *Slovosledné změny v bulharských a srbských evangelních památkách z 12. a 13. století* (2016). Frazeologie bulharského jazyka byla analyzována v řadě kapitol kolektivní monografie *Jihoslovanská frazeologie kontrastivně* (2016), kterou k vydání připravili P. Krejčí a E. Krejčová. Výuka bulharského jazyka jako cizího byla zase tématem konference iniciované E. Krejčovou a konané roku 2010, z níž vzešel sborník *Prepodavaneto na bālgarski ezik kato čužd v slavjanski i neslavjanski kontekst* (2010). Konference se další rok rozrostla a tematicky rozšířila a pod názvem *Výuka jihoslovanských jazyků a literatur v dnešní Evropě* v dalších letech tematicky pokryla celý jihoslovanský prostor (viz výše). Druhá dekáda nového století byla rovněž velice plodná co do obhájených disertačních prací s bulharistickou tematikou – Margarita Rumenova ve své práci *Jazyková rozcestí aneb Překážky na cestě komunikace a jejich překonání* (2011) hledala paralely ve výrazech dětské řeči a autorských neologismech v bulharštině a češtině, Cvetelina Šubová se zaměřila na *Srovnání bulharské a české konverzace v mediálních projevech z pohledu genderové lingvistiky* (2013), Zornica Cvetkova zkoumala *Sémantiku slovesného vidu v bulharštině a češtině z pohledu formální sémantiky*

(2017) a Marija Rakova se zabývala *Asymetrií stylové příznakovosti výrazových prostředků v českém a bulharském překladu uměleckého textu* (2017).

Makedonština

Makedonistika jako slavistická disciplína se začala v Československu rozvíjet bezprostředně po druhé světové válce (nejprve na pražské filozofické fakultě zásluhou Antonína Frinty), třebaže brněnští slavisté projevovali badatelský zájem o makedonská nářečí už mezi dvěma světovými válkami, kdy ještě spisovná norma makedonštiny nebyla kodifikovaná. Svědčí o tom např. studie B. Havránka *Románský typ perfecta factum habeo a casus sum, casum habeo v makedonských dialekttech* (1936) nebo disertační práce A. Gerarda *Systém časů v nové bulharštině, v jihomakedonských dialekttech, ve staroslověštině a v srbochorvatštině, se zvláštním zřetelem k systémům časů minulých* (1939). Po Praze bylo Brno druhým univerzitním centrem v Česku, kde byly zahájeny lektorské kurzy makedonštiny – pro zájemce z řad studentů a mladých asistentů slavistiky je od r. 1961 vedl Ivan Dorovský. Od počátku 70. let tvořil Dorovského Úvod do makedonského jazyka a literatury (spolu s Úvodem do slovenistiky) součást studijního oboru Jugoslavistika a tak tomu bylo ještě v první polovině 90. let během posledního ročníku tohoto oboru.

Samostatný obor Makedonský jazyk a literatura byl na MU poprvé otevřen v roce 1993, tehdy ještě v péči Kabinetu balkanistiky a hungaristiky při Katedře dějin střední, jihovýchodní a východní Evropy. Od r. 1995 byl tento nový obor organizačně začleněn do nově vzniklého Ústavu slavistiky. V rámci pětiletého magisterského studia byl poté otevřen ještě v r. 1997. V souladu s novými podmínkami tzv. Boloňské deklarace byl stejně jako jiné slavistické obory převeden do podoby tříletého bakalářského a na něj navazujícího dvouletého magisterského studia. V této podobě byla makedonistika nabídnuta ke studiu v letech 2002, 2005, 2007, 2009 a naposledy 2014. V roce 2003 došlo k otevření nově akreditovaného bakalářského oboru Balkanistika, jehož součástí byla i výuka makedonštiny (kterou si studenti mohli zvolit z nabídky bulharštiny nebo makedonštiny).

Výuku teoretických jazykovědných disciplín vztahujících se k makedonštině zajišťovali vždy především příslušní lektori, s ohledem na reorganizaci předmětové skladby všech oborů spjatých s jihoslovanským prostorem byly mnohé sloučeny a získaly charakter srovnávacího předmětu společného pro studenty více oborů (jako např. fonetika a fonologie jihoslovanských jazyků, přehled vývoje jihoslovanských spisovných jazyků nebo dialekty jazyků balkánských Slovanů). Předměty tohoto typu vede P. Krejčí (dialektologii spolu s Libuší Čižmárovou). Zahraničního lektora získala brněnská makedonistika na základě dohody univerzit v Brně a ve Skopji v r. 1994. Jednou z podstatných podmínek, kterou musel každý lektor makedonštiny splňovat, však byla znalost ještě jednoho jihoslovanského jazyka a schopnost jej vyučovat. První lektorka, Bistrica Mirkulovska, jako jediná měla makedonštinu v kombinaci se slovinštinou, od akad. r. 1996/1997 přibližně do r. 2006 byli makedonští lektori zároveň lektory srbštiny. V dalších letech se zaměřovali už pouze na výuku makedonštiny, a to jak na vlastním oboru, tak také v rámci balkanistiky. Nejvýrazněji se do historie brněnské makedonistiky na pozici lektora zapsali Zdenka Ribarova, Margareta Karajanova a Ljupčo Mitrevski, epizodně tu působili Goce Aleksoski, Igor Stanojoski a Katerina Dimovska, která byla zatím poslední působící oficiální lektorkou a jejíž mandát skončil v r. 2017. Makedonštinu během svých doktorských studií vyučovaly též Ivana Dorovská a nejnověji Kristýna Dufková (doktorandka Ústavu jazykovědy a baltistiky FF MU).

Jazykovědná makedonistika nebyla před r. 1990 ani po něm soustavně pěstována – důvodem tohoto stavu bylo především to, že doyen brněnské slavistiky, balkanistiky a (nejen) makedonistiky prof. I. Dorovský byl svým badatelským naturelem v prvé řadě literární vědec a historik, takže zatímco tato stránka makedonistického bádání byla rozvíjena dostatečně, jazykovědná stránka svého zřetelného zástupce neměla, makedonština se do odborných lingvistických prací

dostávala spíše ojediněle nebo okrajově. Tak ve své kandidátské disertaci prozkoumala Jarmila Pačesová zvukovou stránku makedonštiny a srovnala ji s češtinou a bulharštinou (1961). V rámci studia otázek vzniku a diferenciacie slovanských jazyků věnovali makedonštině pozornost Arnošt Lamprecht a Mirek Čejka. Makedonským jazykem a makedonskými dialekty se zabýval také I. Dorovský a z této oblasti těží několik jeho statí. V novém století se situace s jazykovědnou makedonistikou příliš nemění, ojediněle se makedonského jazyka dotkne P. Krejčí, např. ve studii *Nový Česko-makedonský slovník v kontextu česko-jihoslovanské lexikografie nového tisíciletí* (2008) zařazené v aktualizované a rozšířené verzi do monografie *Quo vadis, philologia?* (2017 – spolu s E. Krejčovou), nebo v jiných, komparativně pojatých člácích. Makedonštinou se ale v řadě svých studií soustavněji zabývá K. Dufková. Publikáční výstupy reprezentující (nejen) jazykovědnou makedonistiku představují především dva sborníky z česko-makedonských konferencí *Studia Macedonica* (2008) a *Studia Macedonica II* (2015) – oba redigoval I. Dorovský (první s Lj. Mitrevským) a lexikografický počín I. Dorovského *Česko-makedonský a makedonsko-český slovník* (1994 – spolu s Dragim Stefanijou) – ač rozsahem elementární, přesto první svého druhu.

Srbština

Bádání o jazyce Srbů je s Masarykovou univerzitou spjato prakticky od samého počátku jejího založení – přesněji od podzimu roku 1921, kdy zahájil svou činnost Slovanský seminář. V souladu s jugoslavistickou a serbokroatistickou koncepcí převažující téměř po celé 20. století bylo na jazyk Srbů nahlíženo jako na srbochorvatštinu, tj. jazyk společný Srbům a Chorvatům (a později, v souladu s postupující národní emancipací přirozeně i Černohorcům a jugoslávským Muslimům²⁶). Prvním externím lektorem tohoto jazyka byl již od roku 1921 Arthur Kallus. V době tzv. první (československé) republiky byla srbochorvatština předmětem zájmu především badatelů v oboru srovnávací slovanské jazykovědy, z nichž pro ilustraci jmenujme třeba Bohuslava Havránka. Po druhé světové válce působil na fakultě jako externí lektor nejprve Jaroslav Tomek, v letech 1952–1956 pak Miroslav Chleborád. Rozštěpení Slovanského semináře na tři jednotky, k němuž došlo v roce 1951, a zřízení Katedry slavistiky, jež byla od roku 1956 rozšířena a přejmenována na Katedru slovanské filologie a srovnávacího indoevropského jazykozpytu, v té době k ustavení serbokroatistiky jako studijního oboru ještě nevedlo (na rozdíl třeba od bulharistiky).

Do roku 1960 se na filozofické fakultě konaly jenom lektorské kurzy a některé výběrové literárněvědně zaměřené přednášky, které vykonával zejména lektor srbochorvatštiny M. Chleborád. V roce 1960 bylo při tehdejší Katedře slovanské filologie a srovnávacího indoevropského jazykozpytu otevřeno studium srbochorvatštiny jako třetího slavistického oboru. V roce 1966 ovšem serbokroatistiku (stejně jako i bulharistiku a v první polovině 90. let akreditovanou makedonistiku) převzal nově založený Kabinet balkanistiky a hungaristiky při Katedře dějin a etnografie střední, jihovýchodní a východní Evropy, jehož prvním vedoucím byl J. Kabrda a od roku 1968 pak I. Dorovský. Jazyková cvičení od té doby postupně vedli především M. Chleborád, I. Dorovský, Viktor Kudělka a V. Šaur, normativní mluvnicí přednášeli M. Chleborád nebo Milan Jelínek. Jako nediplomový (druhý) obor bylo studium serbokroatistiky (jinak též jugoslavistiky) umožněno poprvé v roce 1969. Předmětová nabídka byla v jazykovědné rovině rozšířena o úvod do staroslověnštiny a slavistiky, historický vývoj srbochorvatského jazyka (oba předměty přednášel R. Večerka) a také o přehled jihoslovanské dialektologie a srovnávací etnografii a folkloristiky (přednášel je V. Šaur). Obor byl otevírán přibližně v pětiletých cyklech s tím, že jazyk, který

26 Na tzv. Bosňáckém shromáždění v polovině 90. let 20. století bylo doporučeno, aby poněkud nepřesné „etnické“ pojmenování Muslimové bylo nahrazeno etnonymem Bosňáci, jelikož jugoslávští Muslimové obývali především Bosnu a Hercegovinu. K bosňáctví se přirozeně můžou hlásit i islám vyznávající Slované ze Srbska, Černé Hory aj. postjugoslávských zemí, a naopak se sebeurčením Muslim se můžeme v národnostních statistikách setkat dodnes.

se pod názvem srbochorvatština vyučoval, představoval její východní, de facto tedy srbskou variantu. Tato skutečnost byla do značné míry podmíněna výukovými pomůckami, vycházejícími převážně z ekavské, tedy srbské varianty srbochorvatštiny.²⁷ Studium tohoto jazyka bylo v Brně možné zahájit ještě počátkem 90. let 20. stol., a to v rámci magisterského oboru Jugoslavistika, jenž byl v nových společensko-politických podmínkách otevřen poprvé a v důsledku překotných politických proměn na území tehdejší Jugoslávie vlastně i naposledy jako diplomový v roce 1991. Jazykovou páteří Jugoslavistiky byla přirozeně výuka srbochorvatského jazyka. Cvičení tehdy vedli Jan Šturala, rusista a bývalý lektor češtiny v Bělehradu, a po něm od roku 1993 záhřebská bohemistka Katica Ivanković, která postupně převzala veškeré synchronně i diachronně zaměřené jazykové předměty a rovněž valnou část literatury. V rámci jazykového kurzu ovšem Ivankovićová vyučovala srbochorvatštinu v její západní, tj. ijekavské (de facto chorvatské) variantě. Přednášky z normativní mluvnice na samém počátku vedl i M. Jelínek, krátce předtím zastávající funkci prvního polistopadového rektora MU. Kabinet balkanistiky a hungaristiky zajišťoval výuku nejprve serbokroatické a později samostatné serbistiky i poté, kdy byl v roce 1995 během reorganizace výuky slavistických oborů přeřazen do rámce Ústavu slavistiky, kde se postupně rozšiřuje a nakonec v roce 2004 přijímá název seminář jihoslovanských filologií a balkanistiky.²⁸

Vědní pilíře jugoslavistiky – serbistika a kroatistika – bylo jako samostatné obory možno začít studovat až ve druhé polovině 90. let. Samostatný studijní obor Srbský jazyk a literatura byl na filozofické fakultě otevřen v roce 1997. Příprava samostatné serbistiky představovala nutnou reakci na rozpad Jugoslávie a vznik nových, nástupnických států. Serbistika se při své premiéře přirozeně studovala ještě ve formě pětiletého magisterského studia. V letech 2002 až 2017 se nabízela ve formě tříletého bakalářského programu a na něj navazujícího dvouletého magisterského studia, už od roku 2016 se však změnil obor magisterského studia, kterým se pro všechny absolventy jednotlivých bakalářských jihoslovanských filologií stala Srovnávací jihoslovanská studia. V roce 2003 došlo k otevření nově akreditovaného bakalářského oboru Balkanistika, jehož součástí byla i výuka srbštiny (kterou si studenti mohli zvolit z nabídky srbštiny nebo chorvatštiny). Balkanistika získala záhy i magisterský stupeň a v této podobě sloužila až do roku 2017, kdy byli k jejímu studiu přijati poslední zájemci.

Teoretické jazykovědné disciplíny, překladatelský seminář, ale také třeba dialektologii nebo historický vývoj srbštiny (ve srovnávacím aspektu v rámci celého jihoslovanského jazykového prostoru) vyučuje v současnosti P. Krejčí (dialektologii spolu s bohemistkou-dialektoložkou L. Čižmárovou). Vedení jazykových kurzů bylo od samého založení serbistiky v péči makedonských lektorů (především Z. Ribarova, M. Karajanova, Lj. Mitrevski). Toto řešení bylo možné zvolit proto, že mnozí Makedonci ovládali srbštinu na vysoké úrovni jako svůj druhý jazyk. Za daných, spíše nepříznivých ekonomických okolností bylo takové řešení lepší než druhá možná varianta – totiž že by se srbská filologie v Brně nerealizovala vůbec. Postupem času se však stále více začaly rýsovat limity zvoleného řešení – makedonští lektori sice byli s to předat studentům vyhovující základy srbského jazyka, avšak čím více let uběhlo od separace Makedonie ze společného státu se Srby, tím problematičtější a obtížnější bylo po rodilých Makedoncích požadovat, aby srbštinu ovládali na tak vysoké úrovni, která by byla srovnatelná s jazykovou kompetencí rodilého Srba. Od akad. roku 2005/2006 se díky úzké a oboustranně prospěšné spolupráci s Jihomoravským krajem podařilo zajistit lektorát srbského jazyka dvěma lektorkami srbské národnosti (Ana Petrov a Bojana Matić), které si mezi sebou úvazek dělily. Tato příznivá situace trvala přibližně pět let, poté se srbský lektorát opět dostal do nejistoty, kterou alespoň na určitou dobu zažehnal přijetí srbského lektora na plnohodnotný úvazek. Tímto

27 Druhá varianta, ijekavská, byla běžná v Chorvatsku, ale také v Bosně a Hercegovině a v Černé Hoře.

28 Ivan Dorovský stál v čele semináře do roku 1999, poté jeho vedení převzal na tři roky rusista Jiří Gazda, od r. 2002 jej vede Pavel Krejčí.

lektorem je v současnosti Miloš Pantić, během druhé dekády nového století se na výuce srbštiny v různé míře podílely též externistka Zlata Kulová (roz. Terzić) a doktorandky Jana Vlachová (roz. Bendová) a Jana Kobzová.

Jazykovědnou serbistiku v současnosti představuje především P. Krejčí, který ovšem své studie velmi často pojímá kontrastivně, v širším jihoslovanském kontextu: idiomatika a frazeologie byly předmětem jeho disertační práce *Idiomy a frazémy ve vybraných dílech chorvatské a srbské prózy po roce 1945 a jejich české překladové ekvivalenty* (2000) nebo monografie *Srbská frazeologie v českém a bulharském překladu. Kontrastivní analýza* (2015), o vývoji spisovných jazyků v jihoslovanském prostředí, tedy vč. prostoru srbsko-chorvatského, je mj. příručka *Přehled vývoje jihoslovanských spisovných jazyků. Od 9. do počátku 19. století* (2014), srbský jazyk z mnoha úhlů pohledu (didaktický, lexikografický, onomastický, sociolingvistický) je přítomen v Krejčího autorských kapitolách monografie *Quo vadis, philologia?* (2017) – spolu s E. Krejčovou – a v řadě kapitol kolektivní monografie *Jihoslovanská frazeologie kontrastivně* (2016). Především sociolingvistický charakter má zatím poslední monografie P. Krejčího zaměřená na postsrbochorvatský prostor (a tedy i na srbštinu) *Eight Fragments from the World of Serbian, Croatian, Bosnian and Montenegrin Languages. Selected South Slavonic Studies 1* (2018). Studie věnované srbskému jazyku se též ojediněle vyskytly v jinak spíše historicky, literárněvědně a kulturologicky zaměřených kolektivních monografiích *Od Moravy k Moravě. Z dějin česko-srbských vztahů v 19. a 20. století* (2005) a *Od Moravy k Moravě II. Z dějin česko-srbských vztahů* (2011), jejichž editorskou „duší“ je bezpochyby Václav Štěpánek. Příspěvkem E. Krejčové k paleoslavistickým bádáním spojeným mj. se srbštinou je monografie *Slovosledné změny v bulharských a srbských evangelních památkách z 12. a 13. století* (2016). Jediná disertační práce, která se v posledních letech zabývala v nějaké míře srbským jazykem, je *Klasifikacija i formalna adaptacija anglicizama u srpskom i češkom jeziku u modnom diskurzu* (2015), jejíž autorkou je Ana Petrov.

Chorvatština

Výuka chorvatštiny se v nabídce brněnské slavistiky objevila v roce 1999 v rámci tehdy nově akreditovaného oboru Chorvatský jazyk a literatura. Před rokem 1995, tedy až do založení Ústavu slavistiky (1995), se na MU v souladu s oficiální situací v Jugoslávii i převládajícím stavem v jazykovědné slavistice mohla studovat srbochorvatština – toto lingvonymum reprezentovalo společný jazyk Srbů, Chorvatů, Muslimů (dnes Bosňáků) a Černohorců. Okolnosti její výuky jsou podrobně popsány výše v kapitole Srbština, kam jsme je zařadili především z toho důvodu, že srbochorvatštinu v učebních pomůckách představovala prakticky bez výjimky její východní, ekavská (tedy srbská) varianta. Reálným, ale též symbolickým projevem (roz)dělení srbochorvatštiny se stal neúmyslně lektorát v rámci oboru Jugoslavistika otevřeného r. 1991 – první dva akad. roky probíhala výuka jazyka ve znamení východní varianty (dnes bychom řekli srbštiny – lektor J. Šturala), kdežto od r. 1993 se lektorátu ujala Katica Ivanković, jež coby Chorvatka byla fakticky prvním lektorem chorvatštiny (tehdy ještě stále mnohými vnímané jako západní, ijekavská varianta srbochorvatštiny) na FF MU, a to až do r. 1995. Kroatistika se při své premiéře přirozeně studovala ještě ve formě pětiletého magisterského studia. V letech 2002 až 2017 se nabízela ve formě tříletého bakalářského programu a na něj navazujícího dvouletého magisterského studia, už od roku 2016 se však změnil obor magisterského studia, kterým se pro všechny absolventy jednotlivých bakalářských jihoslovanských filologií stala Sdružená jihoslovanská studia. V roce 2003 došlo k otevření nově akreditovaného bakalářského oboru Balkanistika, jehož součástí byla i výuka chorvatštiny (kterou si studenti mohli zvolit z nabídky srbštiny nebo chorvatštiny). Balkanistika získala záhy i magisterský stupeň a v této podobě sloužila až do roku 2017, kdy byli k jejímu studiu přijati poslední zájemci.

Teoretické jazykovědné disciplíny, překladatelský seminář, ale také třeba dialektologii nebo historický vývoj chorvatštiny (ve srovnávacím aspektu v rámci celého jihoslovanského jazykového prostoru) vyučuje v současnosti P. Krejčí (dialektologii spolu s bohemistkou-dialektoložkou L. Čižmárovou). Jazykový kurz chorvatštiny na počátku existence oboru realizoval P. Krejčí v součinnosti s externími lektory. Úplný přechod k výuce pouze rodilými mluvčími nastal během roku 2003 (tu je ovšem třeba opět připomenout působení K. Ivankovićové ještě v rámci oboru Jugoslavistika). Nestabilita chorvatského lektorátu byla velmi citelná a i fluktuace lektorů byla poměrně vysoká, což výuce jazyka škodilo. Právě chorvatská filologie byla přitom studenty velmi žádaná, takže nepoměr mezi stoupajícím zájmem o obor mezi kandidujícími studenty na jedné straně a přetrvávající nejistotou na lektorském postu na straně druhé byl o to markantnější. Dílčí řešení přineslo schválení projektu areálového studia jazyka a kultury Chorvatů (v rámci rozvojových programů MŠMT), jehož řešitelem byl v letech 2004 až 2006 P. Krejčí. Tento projekt přinesl především finanční podporu a tím také jistou stabilizaci chorvatského lektorátu. Do různých forem výuky chorvatštiny v novém století postupně výrazněji zasáhly především Ivana Tichá (roz. Marinković), Gorana Kameníková (roz. Jakovljević), Aldina Logara (roz. Šepić) a Aloisie Gašparević (roz. Zmeškalová), s neoborovou chorvatštinou vypomáhal Pavel Pilch. Od roku 2006 vede jazykové kurzy v plném rozsahu jako hlavní lektor Mirna Stehlíková Đurasek.

Jazykovědnou kroatistiku v současnosti představuje především P. Krejčí, který ovšem své studie velmi často pojímá kontrastivně, v širším jihoslovanském kontextu: idiomatická a frazeologie byly předmětem jeho disertační práce *Idiomy a frazémy ve vybraných dílech chorvatské a srbské prózy po roce 1945 a jejich české překladové ekvivalenty* (2000), o vývoji spisovných jazyků v jihoslovanském prostředí, tedy vč. prostoru srbsko-chorvatského, je mj. příručka *Přehled vývoje jihoslovanských spisovných jazyků. Od 9. do počátku 19. století* (2014), chorvatský jazyk z mnoha úhlů pohledu (didaktický, lexikografický, sociolingvistický) je přítomen v Krejčího autorských kapitolách monografie *Quo vadis, philologia?* (2017) – spolu s E. Krejčovou. Především sociolingvistický charakter má zatím poslední monografie P. Krejčího zaměřená na postsrbochorvatský prostor (a tedy i na chorvatštinu) *Eight Fragments from the World of Serbian, Croatian, Bosnian and Montenegrin Languages. Selected South Slavonic Studies 1* (2018). Kromě frazeologie a sociolingvistické problematiky se P. Krejčí zabývá též translátologickými otázkami. S brněnskou kroatistikou je rovněž spjat vůbec první překladový slovník chorvatštiny, který kdy v Česku vznikl – jedná se o rozsahem nevelký *Česko-charvátský slovník* (1996) a vytvořil jej I. Dorovský spolu s Věrou Bartošovou. Diachronním směrem, a především na etymologická zkoumání chorvatštiny, češtiny a jiných slovanských jazyků, se zaměřuje Jana Villnow Komárková (disertační práce *Etymologický výklad názvů tkalcovského stavu a jeho částí v chorvatštině, srbštině a češtině (ve srovnání s ostatními slovanskými jazyky)*, 2010). O kvalitách brněnské kroatistiky a jejích studentů a absolventů svědčí též dva multidisciplinárně zaměřené kroatistické sborníky: *Chorvatsko, Chorvaté, chorvatština* (2007), který sestavili P. Krejčí a J. Komárková, a *À la croate* (2010), o který se editorsky zasloužila již vdaná J. Villnow Komárková. Zaznamenáníhodným počinem, kterým si brněnská kroatistika připomněla 200 let od narození chorvatského lexikografa slovenského původu Bogoslava Šulka, bylo vydání kolektivní monografie *Bogoslav Šulek a jeho filologické dílo / i njegov filološki rad* (2016), do níž svými studii přispěla řada významných chorvatských lingvistů a kterou editorsky připravili P. Krejčí a E. Krejčová. Příspěvky o chorvatském jazyce bývají rovněž součástí přednáškové části *Kroatistických setkání v Brně*, která ve druhé dekádě nového století pravidelně organizuje Petr Stehlík (r. 2019 proběhla již posedmé).

Slovinština

Výuku slovinštiny na Filozofické fakultě UJEP zajišťoval v letech 1963–1978 externě Viktor Kudělka. Od počátku 70. let tvořil úvod do slovinského jazyka a literatury (spolu s úvodem do makedonistiky) součást studijního oboru Jugoslavistika. Tak tomu bylo až do první poloviny 90. let, kdy byla Jugoslavistika jako obor (v r. 1991) otevřena naposledy – v jejím rámci měli studenti jeden semestr na zvládnutí základů slovinštiny (přednášel Přemysl Hauser). Samostatný obor Slovinštiny a literatura byl zásluhou I. Dorovského poprvé otevřen v roce 1995, už na nově vzniklém Ústavu slavistiky a ještě ve formě pětiletého magisterského studia. V souladu s novými podmínkami tzv. Boloňské deklarace byla slovenistika od r. 2002 stejně jako jiné slavistické obory převedena do podoby tříletého bakalářského a na něj navazujícího dvouletého magisterského studia. Takto byla nabízena až do r. 2017, už od r. 2016 se však změnil obor magisterského studia, kterým se pro všechny absolventy jednotlivých bakalářských jihoslovanských filologií stala Sdružená jihoslovanská studia. Brněnská slovenistika získala prvního zahraničního lektora na základě dohody univerzit v Brně a v makedonské Skopji od roku 1995 díky tomu, že jednou z podstatných podmínek, kterou musel každý lektor makedonštiny splňovat, byla znalost ještě jednoho jihoslovanského jazyka a schopnost jej vyučovat. Takto měla první lektorka makedonštiny, Bistrica Mirkulovska, jako jediná tento jazyk v kombinaci právě se slovinštinou. Po ní byl lektorát slovinštiny zajištěn už výhradně rodilými mluvčími. Po krátké epizodě, kdy do Brna dojížděla slovinská lektorka z Bratislavy Darija Jakše, od r. 1997 až dosud lektory vysílá a platí Centrum pro slovinštinu coby druhý/cizí jazyk. Brnem tak za dvacet let vzájemné spolupráce MU s uvedeným Centrem prošlo šest lektorek: Polonca Čontala, Petra Blagšič, Tatjana Jamnik, Mateja Medvešek Rjavec, Laura Fekonja a v současnosti zde působící Mateja Kosi. S výukou praktického jazyka vypomáhaly v poslední dekádě též doktorandky Eva Carbolová (roz. Mikulková), Alena Klvaňová a Iveta Bůžková. V posledních letech se do výuky praktického jazyka v podobě vedení překladatelského semináře zapojuje i absolvent brněnské slovenistiky Michal Przybylski.

Výuku teoretických jazykovědných disciplín vztahujících se ke slovinštině zajišťovaly a dosud zajišťují především příslušné lektorky, s ohledem na reorganizaci předmětové skladby všech oborů spjatých s jihoslovanským prostorem byly některé předměty sloučeny a získaly charakter srovnávacího předmětu společného pro studenty více oborů (jako např. fonetika a fonologie jihoslovanských jazyků, přehled vývoje jihoslovanských spisovných jazyků nebo dialekty jazyků balkánských Slovanů). Předměty tohoto typu přednáší P. Krejčí (dialektologii spolu s L. Čižmárovou). Jazykovědnou slovenistiku představoval dlouhá léta především P. Hauser, primárně bohemista, který během svého života o slovinštině publikoval řadu odborných studií. V současnosti však tato disciplína odborníka zabývajícího se na brněnské univerzitě primárně slovinštinou postrádá. S o to větší vehemencí a entusiasmem pořádají studenti slovenistiky v čele se svojí lektorkou nejrůznější vědecké, kulturní a popularizační workshopy a jiné akce, jejichž součástí bývají i jazykovědné přednášky proslovené pozvanými odborníky ze Slovinska.

Poznámka na závěr

Nejrozsáhlejší platformou pro jazykovědné články zabývající se problematikou jihoslovanských jazyků byly tradiční výstupy z mezinárodních balkanistických symposií konaných již od konce 60. let 20. století – *Studia Balkanica Bohemo-Slovaca*. Prvních pět sborníků (1970, 1976, 1987, 1995 a 2002) redigoval především Ivan Dorovský, dosud nejrozsáhlejší dvousvazkový šestý (2006) a nejnovější sedmý (2017) připravili k vydání Václav Štěpánek, Pavel Boček, Petr Stehlík, Ladislav Hladký, Pavel Krejčí (pouze č. VI), Pavel Pilch a Jiří Mitáček (oba pouze č. VII). Více a podrobněji o těchto sbornících a symposiích viz přehledový text V. Štěpánka. Obsah této poznámky se vztahuje ke všem výše prezentovaným jihoslovanským jazykům, proto jej ponecháváme jako symbolický závěr našeho přehledu o celém komplexu výuky a studia jihoslovanských jazyků na Masarykově univerzitě.